

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ПРОЦЕСІВ КЛАСТЕРОУТВОРЕННЯ

© 2014 СКІБСЬКА К. О.

УДК 332.14

Скібська К. О. Світовий досвід підтримки розвитку процесів кластероутворення

Метою статті є дослідження світового досвіду підтримки розвитку процесів кластероутворення для подальшого його втілення в практику регіонального управління України. Обґрунтовано актуальність питань підтримки кластерних ініціатив. Досліджено світовий досвід підтримки розвитку процесів кластероутворення. Розкрито практику взаємодії у межах кластера на прикладі європейських країн, Північної Америки та Далекого Сходу. Визначено національні особливості розвитку кластерів у межах регіону країн. Поширено бачення сутності програм і концепцій розвитку кластерів. Узагальнено галузеву спрямованість, інноваційні пріоритети та загальні світові тенденції кластеризації. Порівняно світовий досвід із існуючою практикою України. Розкрито проблеми та пріоритетні напрями, що мають підлягати перегляду з урахуванням передового світового досвіду. Запропоновано напрями вдосконалення підтримки розвитку процесів кластероутворення в умовах української економіки.

Ключові слова: світова практика, регіональні кластери, програми розвитку, аналіз закордонного досвіду, кластероутворення, синергетичний ефект.

Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 13.

Скібська Катерина Олександрівна – аспірант, Черкаський державний технологічний університет (бул. Шевченка, 460, Черкаси, 18006, Україна)
E-mail: Skibska@dopomoga.org.ua

УДК 332.14

UDC 332.14

Скибская К. А. Мировой опыт поддержки развития процессов кластерообразования

Skibska K. O. World Experience of Supporting the Development of Clustering Processes

Целью статьи является исследование мирового опыта поддержки развития процессов кластерообразования для дальнейшего его внедрения в практику регионального управления Украины. Обоснована актуальность вопросов поддержки кластерных инициатив. Исследован мировой опыт поддержки развития процессов кластерообразования. Раскрыта практика взаимодействия в рамках кластера на примере европейских стран, Северной Америки и стран Дальнего Востока. Определены национальные особенности развития кластеров в пределах региона. Расширено видение сущности программ и концепций развития кластеров. Обобщена отраслевая направленность, инновационные приоритеты и общемировые тенденции кластеризации. Проведено сравнение мирового опыта с существующей практикой Украины. Освещены проблемы и приоритетные направления, подлежащие пересмотру с учётом передового мирового опыта. Предложены направления совершенствования поддержки развития процессов кластерообразования в условиях украинской экономики.

The article is aimed to study the world experience of supporting the development of clustering for its further implementation into practice of the regional governance in Ukraine. The expediency of the issues considering the support of cluster initiatives has been substantiated. World experience of supporting the development of clustering processes was studied. Practice of interaction within the cluster is disclosed by example of European countries, as well as North America and the Far East countries. The national characteristics of cluster development in frame of region are determined. The vision of substance of programs and conceptions of the clusters' development has been expanded. Industry orientation, innovation priorities and global trends of clustering were generalized. A comparison of the world experience with the existing practice in Ukraine was carried out. Issues and priorities were highlighted, which must be reviewed taking into account the advanced world experience. Areas for improvement of supporting the development of clustering processes in the Ukrainian economy have been suggested.

Ключевые слова: мировая практика, региональные кластеры, программы развития, анализ зарубежного опыта, кластерообразование, синергетический эффект.

Key words: world experience, regional clusters, development programs, analysis of foreign experience, clustering, synergistic effect.

Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Библ.:** 13.

Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Библ.:** 13.

Скибская Катерина Александровна – аспирантка, Черкасский государственный технологический университет (бул. Шевченко, 460, Черкасы, 18006, Украина)
E-mail: Skibska@dopomoga.org.ua

Skibska Kateryna O. – Postgraduate Student, Cherkasy State Technological University (bul. Shevchenko, 460, Cherkasy, 18006, Ukraine)
E-mail: Skibska@dopomoga.org.ua

Сталий економічний розвиток регіональних ринків залежить від ефективної побудови господарських зв'язків, рівня економічної залежності підприємницького сектора, його адаптивності до кон'юнктурних змін, інноваційної та інвестиційної спрямованості. Практика господарювання розвинутих країн свідчить, що застосування новітніх підходів у системі менеджменту призводить до позитивних ефектів і поширює можливості формування новітніх інфраструктурних утворень. За таких умов стає актуальним і перспективним поширення меж бізнес-середовища, що передбачає кооперацію та інтеграцію окремих суб'єктів господарювання.

Світова практика управління свідчить, що поєднання зусиль виробничих підприємств, влади, науки, представників ринкової інфраструктури стимулює їх інтеграцію та сприяє розвитку кластерних ініціатив, що,

у свою чергу, активізує створення локальних мобільних систем, прискорює процеси обміну технологічними нововведеннями, максимально забезпечує зайнятість, приводить до зростання внутрішнього валового продукту тощо. Вплив цих процесів настільки великий і значущий, що в межах теорії та практики менеджменту слід акцентувати увагу на особливостях формування новітнього бізнес-ресурсу. Продуктивна сила бізнесу та науки стає самостійним чинником виробництва, управлінським ресурсом і джерелом формування соціокультурних зв'язків [11].

Розвиток кластерів у закордонних країнах відбувався поступово, з урахуванням національних і регіональних особливостей, характерних рис бізнесу та стандартів організації соціального і культурного середовища. Цільовою спрямованістю програм кластеризації

є підвищення конкурентоспроможності регіонів, гармонізація та консолідація ключових економічних інтересів у межах окремих галузей, ринкових асоціацій, технологій та управлінських дій.

Для сучасної України процеси кластероутворення є доволі новим явищем і потребують глибинних досліджень та формування на цій основі сприятливого підґрунтя у вигляді наукових розробок. Глобальні ринкові перетворення, що відбуваються, вимагають перегляду державної цільової політики, потенційних інноваційних можливостей окремих територій і галузей з урахуванням світової досвіду кластеризації. Відсутність практичних навичок у системі регіонального управління, фрагментарна розробленість теоретичних і методичних аспектів призводить до відставання у цих напрямках [2; 11]. Країни, які роблять успіхи в розвитку процесів кластероутворення, мають значні переваги та великий потенціал на світових ринках. Однак в Україні цей ресурс лише починає поглиблювати потенційні можливості та набувати визнання.

Аналіз наукової літератури, присвяченої дослідженню питань особливостей розвитку процесів кластеризації, показав, що таким питанням як у теоретичному плані, так і у прикладних аспектах приділяється певна увага. Однак низка з них залишається не до кінця дослідженою. У зв'язку з цим виникає необхідність теоретичного обґрунтування та розробки практичних рекомендацій щодо послідовності досліджень напрямів розвитку і функціонування світового бізнес-середовища в рамках державних і регіональних програм кластеризації економіки.

Теоретичні та практичні проблеми, пов'язані з діяльністю кластерних систем підприємств, знайшли своє відображення в працях економістів, серед яких М. Портер, М. Енрайт, С. Рей, Р. Стаут, Г. Кемпбел, С. Росі, Н. Томас, М. Фрідман, Ч. Френк, Й. Шумпетер та ін. [1; 12; 13]. Значну увагу приділяли сучасні вітчизняні вчені Л. Батченко, А. Гринів, М. Гудзь, А. Гуренко, В. Захарченко, С. Соколенко, О. Фінагіна [1; 2; 10; 11]. Однак багато теоретичних і методичних питань розвитку кластерів у реальному секторі економіки залишаються фрагментарно вивченими, а низка положень носить дискусійний характер. Актуальність і недостатня розробленість цих проблем послужили підставою для проведення порівняльного дослідження умов розвитку процесів кластероутворення у світовій практиці.

Набуття актуальності питань, що передбачають дослідження та розкриття закордонної теорії та практики формування кластерних ініціатив у системі регіонального управління, обумовлює *мету* статті, якою є дослідження світового досвіду підтримки розвитку процесів кластероутворення та надання рекомендацій щодо застосування передових технологій у практиці регіонального управління України.

На початку 90-х рр. ХХ ст. у закордонній практиці господарювання спостерігається перегляд засад промислової політики, що принципово переглядали існуючу модель державного та регіонального управління. Нові підходи передбачали зростання ролі місцевих органів влади у формуванні стратегій територіального розвитку з одночасною орієнтацією на якість

локальних конкурентних переваг і регіональних виробничих систем [1; 11; 12].

Основою розроблених програм регіонального розвитку стають кластерні ініціативи, що розглядаються як об'єкт промислової політики нового типу та мають на меті підвищення конкурентоспроможності країни або окремої території. Економічний розвиток закордонних країн почав носити загальні риси й мати закономірності, що, у першу чергу, простежуються в поширенні взаємодії між малими, середніми та великими підприємствами. Групування невеликих підприємств навколо лідируючих відбувається на засадах виробничих, науково-технічних і комерційних зв'язків у межах географічно обмежених територій. Такі об'єднання призвели до активізації та поширення процесів кластероутворення [13].

Вагомий поштовх у процеси кластероутворення здійснила розроблена кластерна концепція, що ґрунтувалася на докладних дослідженнях американського вченого М. Портера [12]. Результати дослідження отримали подальший розвиток у програмах регіонального розвитку європейських та азіатських країн, що сфокусували увагу на взаємодії корпоративних структур, інвестиційних, посередницьких, наукових, навчальних, суспільних організацій регіону. Організований європейський дослідний простір прийняв програму розвитку регіональних інноваційних систем, у якій визначалась обов'язковість формування національних програм кластеризації в країнах Європейського Союзу [10]. Основною метою платформи регіональної інноваційної стратегії стало формування системи загальних принципів реалізації інноваційної політики ЄС на мезорівні з урахуванням специфічних рис і трендів розвитку окремих територій. Ця програма охопила всю територію ЄС. Реалізація регіональних інноваційних стратегій передбачає імплементацію цих заходів, впровадження інноваційних мереж, мережу трансферу технологій та інші паралельні програми [9, с. 12].

Основоположними аспектами реалізації консолідованого потенціалу регіонів стає територія з її підґрунтям для розвитку взаємовигідної співпраці та розв'язання соціально-економічних проблем. Чисельні закордонні країни оцінили вагомість кластерів з точки зору унікальності побудови внутрішнього середовища, інфраструктури, взаємозв'язків рівнів макросистеми, що призводять до синергетичного ефекту (*рис. 1*).

У практиці багатьох країн вже накопичені власні специфічні підходи впровадження та адаптації кластероутворення. У державах із розвинутою економікою ці процеси відбуваються більш повільно. Держави з перехідною економікою найчастіше зустрічаються з проблемами взаємодії та активізації коопераційних зв'язків [11]. Практика підтримки процесів кластероутворення свідчить, що такі заходи привносять значний позитивний ефект у розвиток регіональної економіки. Тому коопераційні та інтеграційні підходи можуть стати базовою основою для вдосконалення системи регіонального менеджменту в Україні. Однак це можливо за умов поглиблення знань та бачення національних особливостей територій, стану програм інноваційного розвитку у розвинутих країнах світу [3; 4; 9] (*рис. 1*).

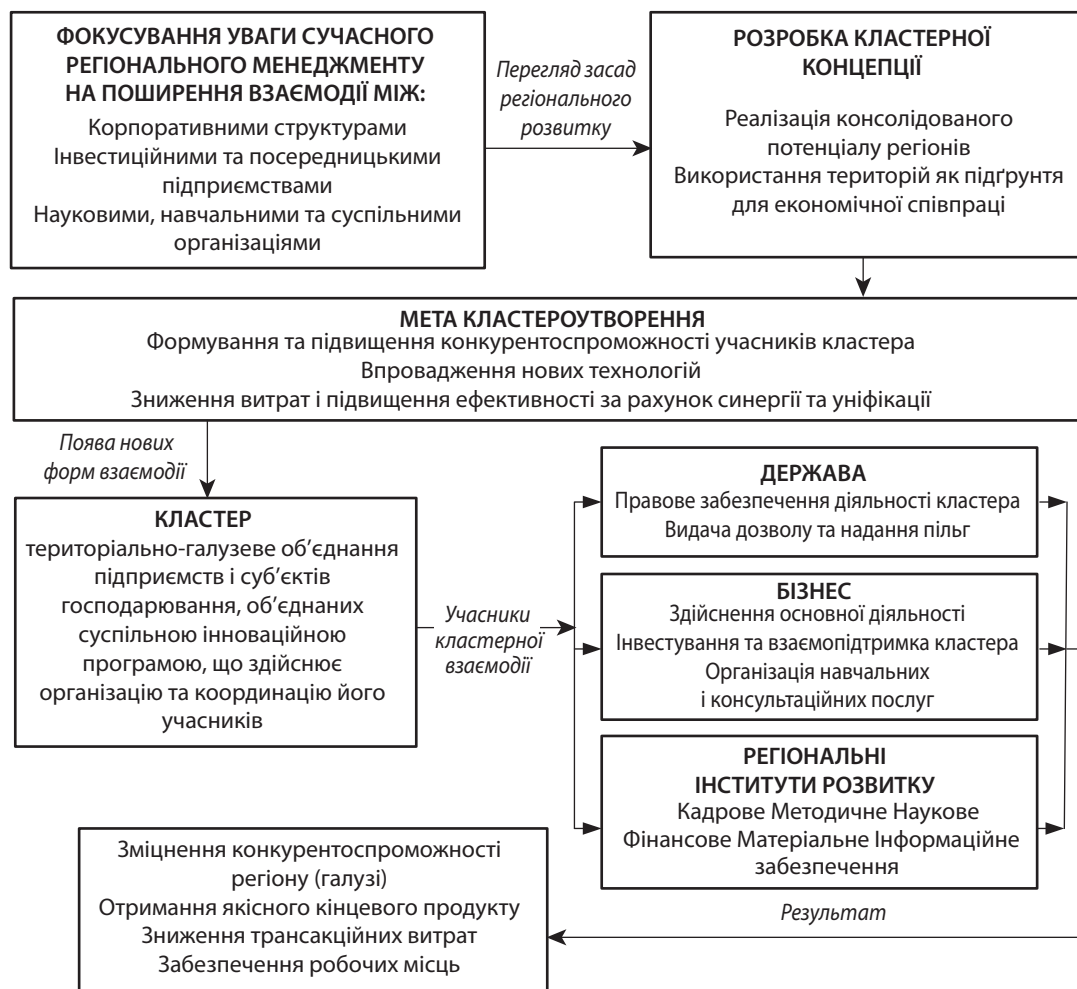

Рис. 1. Принципова структурно-функціональна схема взаємодії учасників кластера в розвинутих країнах

Найбільш привабливим є досвід підтримки процесів кластероутворення розвинутих європейських країн, Північної Америки та Далекого Сходу, що пояснюється зростанням показників розвитку інноваційних зв'язків, зміцненням конкурентоспроможності територій. Фокусуючи увагу на проблемах впровадження нових технологій, зниження витрат і підвищення ефективності господарської діяльності, зміцненні конкурентоспроможності галузі або регіону, розв'язується комплекс завдань, що приводить до отримання ефекту синергії та уніфікації підходів логістики, інжинірингу, інформаційних технологій, кадрового менеджменту та ін. [9; 10; 11]. Такі процеси є загальноприйнятими в розвинутих країнах і передбачають постійне стимулювання економічного розвитку, зниження ризиків невизначеності інвестиційних проектів, спрощення доступу до технологій, поширення сумісних проектів НДДКР.

Разом із тим національні, територіальні та культурні особливості вносили специфічні риси у процес взаємодії та формування потреб подальшої підтримки процесів кластероутворення. Вибір стратегічних напрямків у кожній країні був особливим і залежав від територіальної організації бізнесу та обраного вектора регіонального управління.

Стисло визначимо специфіку та надамо характеристики національним процесам кластероутворення з

позиції поширеної інформації та визнаного позитивного досвіду, а також можливих інтересів у питаннях адаптації досвіду в Україні.

Досвід Данії показує, що в цій країні отримала розвиток міжфірмова співпраця. Згідно з прийнятою програмою надаються гранди на реалізацію програми ініціативної кооперації (бюджетування, дослідження, навчання та підготовка фахівців, організаційна підтримка мережевих структур) [2]. Масштабність досліджень та співпраці дозволяє отримати значну кількість пропозицій від сформованих робочих груп представниками яких є чисельні міністерства, аналітики, приватні фірми, організації, інститути.

Розвитку німецьких територій посприяв федеральний устрій – землі мають значну самостійність і здійснюють власні програми розвитку кластерів. Мета їх створення – підвищення конкурентоспроможності та розвитку автомобільної промисловості. До складу кластерів увійшли компанії з виробництва автомобілів і комплектуючих, сервіс-центри, дослідні інститути та різні об'єднання [4; 9]. Провідну роль у цих процесах відіграли малі та середні підприємства з невеликим штатом співробітників, що володіли високим рівнем кваліфікації. Зв'язок із освітньою інфраструктурою забезпечив проведення якісних наукових досліджень та створення кластерів високих технологій.

Розвиток економіки **Австрії** пояснюється поширенням транскордонних кластерів. Ключовим фактором кластероутворення є політика зниження регуляторних бар'єрів в інноваційних програмах, поглиблення спеціалізації кластерів і формування центрів конкурентоспроможності, підтримка зв'язків між дослідними інститутами та промисловим сектором. Мета програми – збір інформації, її обробка, вироблення рекомендацій, заснованих на технологічних вимірах, визначення впливу кластерів на національну систему інновацій [9; 11].

Досвід **Фінляндії** показує, що активізація процесів кластероутворення відбулася після ініціювання програми комплексного дослідження структури, тенденцій та перспектив розвитку кластерів [11]. У рамках проекту Міністерства торгівлі та промисловості розроблено і затверджено Національну промислову стратегію, що посприяло переходу від макроекономічного регулювання промислової та технологічної до конкурентної політики. Створення виробництв і дослідних центрів великими транснаціональними корпораціями передбачало наближення до споживачів та орієнтацію на використання переваг кваліфікованої робочої сили та можливостей інноваційної системи.

В **Італії** розвиток регіональних кластерів пов'язаний з об'єднанням індустріальних районів. Це стабільно забезпечує високу прибутковість і продуктивність, ніж на аналогічних підприємствах, що не належать до таких територій, а також збільшує кількість робочих місць у сфері виробництва. Державні органи управління змінили конкурентну концепцію та стали націлені на допомогу і забезпечення експортних знижок, гарантійного покриття, підтримку, залучення інвесторів, консалтинг, створення інформаційної системи, що забезпечує доступ до всієї інформації національного та регіонального рівня [2; 4].

Тривалий час **Франція** мала сильний вплив централізованого державного управління. Розвиток процесів кластероутворення відбувся після прийняття програми про устрій і розвиток територій та створення організації з управління розвитком територій та фонду їх облаштування. Після об'єднання в систему виробничих кластерів підприємства утворили мережеву систему в традиційних промислових секторах і новітніх галузях, що дозволяє впроваджувати нововведення в автоматизації, комбінванні, пакуванні, підготовці кадрів [11].

Досвід **Великої Британії** свідчить, що завдяки розвитку регіональної інтеграції відбулося поширення кластерних ініціатив. Вагомим кроком уряду стало замовлення на виявлення та картографію всіх регіональних кластерів у країні. Новітні пріоритети промислової політики сформулювали «Прогнозну технологічну програму», що посприяла розвитку нових видів діяльності та форм взаємодії [4; 9].

У **США** економічний розвиток регіонів залежить від взаємопов'язаних факторів, серед яких територіальне розташування і висококваліфікований персонал. Прийнята програма формування й зміцнення регіональних інноваційних кластерів на національному рівні

посприяли створенню мережевих структур, що здійснюють спільне навчання, проведення маркетингу, закупівлю, виробництво, створення економічних структур і фондів. Створені комісії з ініціювання формування кластерів розподіляють частку учасників кластерів і допомагають їм у проблемних питаннях. Аналітичну роботу проводять наукові центри та університети. Початковий капітал виділяється штатом, потім залучаються кошти приватних компаній [11]. Досвід Америки показує, що найбільш динамічно розвиваються регіони, які підтримують промислові або інноваційні кластери. Це створює підґрунтя для взаємодії в технологічному ланцюгу промислових компаній, дослідних центрів, наукових установ, що підтримуються органами державного управління, профспілками на базі територіальної концентрації спеціалізованих постачальників.

Досвід **Канади** в питаннях підтримки кластерного розвитку характеризується наявністю розвиненої структури промисловості, її високою інноваційною складовою. За умов федеральної, регіональної та муніципальної підтримки реалізується інноваційна стратегія, що передбачає сприяння поширенню кластерних ініціатив [9; 11]. Залучаючи передові напрацювання в галузі досліджень, технологій та інновацій, відбувається взаємодія між урядом, академіями, приватним сектором, що суттєво підвищує загальний інноваційний потенціал, кваліфікацію та рівень знань учасників кластера.

Досвід **Японії** заснований на створенні системи субпідрядних і субконтрактних зв'язків між низкою великих, мережею середніх і малих підприємств. Японські кластери складаються з одного відносно великого головного підприємства, що користується послугами субпідрядних фірм, розташованих у географічній близькості. Розвиток, підтримка та організація кластерів здійснюється центральним і місцевим урядом. Держава підтримує створення особливих економічних зон, спрощує і полегшує оподаткування, але стимулюються тільки ефективні кластери [4; 9].

Країни Вишеградської групи переорієнтували державну політику в бік європейського ринку. **Угорщина** прийняла програму індустріалізації регіонів, що поширила джерела фінансування за рахунок надходження коштів підприємств, місцевих органів влади, децентралізованих ресурсів, державних фондів. Пріоритетами програм стали: розвиток трудового потенціалу, удосконалення освіти; впровадження технологічних новацій; розвиток регіону та поліпшення стандартів життя. Це посприяло розвитку промислових парків і стало основою для формування кластерів. Досвід **Польщі** та **Чехії** свідчить, що процес впровадження програм кластерного розвитку відбувається повільніше. Більш активно цей процес відбувається у **Словенії**, яка розробила та прийняла Програму національного розвитку кластерів, що включає три етапи: ідентифікація потенційних кластерів; розвиток кластерної політики; реалізація програми [11].

Специфічні ознаки національних моделей кластеризації економіки переважно розділилися на такі: європейські країни, Вишеградська четвірка, Далекий Схід та Океанія, Північна Америка, країни пострадян-

ського простору, країни з трансформаційною економікою. Кожна модель має свої особливості та пріоритети, але для українських умов переважно яскравим та акту-

альним стає досвід розвинутих країн, таких як Данія, Австрія, Велика Британія, Німеччина, Італія, Франція, США (табл. 1).

Таблиця 1

Загальна характеристика досвіду країн, що обрали національну модель кластеризації економіки [1; 2; 4; 9; 11]

Країна / Напрями підтримки	Види кластерів та галузі, що були залучені у процес кластеризації	Органи управління та установи, що сприяли розвитку кластерів
1	2	3
Розвинуті європейські країни		
Данія Програма розвитку перспективних мережевих структур	Сільськогосподарська, текстильна, мебельна, фармацевтична галузі. Кластери, що задіяні у виробництві офісного обладнання, засобів захисту навколишнього середовища, електромедичної апаратури	Міністерство бізнесу і промисловості. Міністерство досліджень. Міністерство освіти. Міністерство праці. Агентство розвитку торгівлі та промисловості. Міністерство фінансів. Міністерство торгівлі та промисловості. Ініційований федеральний уряд. Інститут економічних досліджень і кооперації. Дослідні центри
Австрія Програма зниження регуляторних бар'єрів в інноваційних програмах кластеризації	Кластери промислові, технологічні, освітні, експортні, змішані, сфери послуг. Транскордонні кластери (Німеччина, Італія, Швейцарія, Угорщина, Франція, Великобританія)	
Велика Британія «Прогнозна технологічна програма»	Кластери, що задіяні у програмному забезпеченні, виробництві електроніки, продуктів харчування та напоїв, одягу та текстилю; хімічному та текстильному, автомобільному виробництві, ділові послуги	
Німеччина Програма розвитку кластерів	Автомобільна галузь. Кластери високих технологій	
Італія Програма об'єднання індустріальних районів	Сільськогосподарська галузь. Споживче виробництво	
Франція Програма про устрій і розвиток територій	Традиційні: машинобудівна, текстильна, деревообробна галузь. Новітні: мультимедіа, мікроелектроніки, біотехнологій. Виробничі кластери	
Фінляндія Національна промислова стратегія	Кластери інформаційні та телекомунікаційний, лісовий, охорони здоров'я, транспортний, хімічний, будівельний, продовольчий, бізнес-послуг	
Розвинуті країни Вишеградської четвірки		
Угорщина Програма індустріалізації регіонів	Промислові кластери. Кластери транспортний, будівничий, електронно-оптичний, меблевий, текстильний, туристичний, фармацевтичний, виробництво побутового обладнання	Державні органи управління. Місцеві ради. Агентства сприяння малому та середньому бізнесу. Консультативна рада розвитку регіонів
Польща Програма кластерного розвитку		
Словаччина Програма національного розвитку		
Чехія Програма кластерного розвитку		
Розвинуті країни Далекого Сходу та Океанії		
Японія Програма сталого розвитку та стимулювання промислових кластерів	Промислові кластери. Змішані галузі – розробка та виробництво великих інтегральних систем, нанотехнології, робототехніка	Державні та регіональні органи управління. Адміністративні групи з координаційних досліджень. Центри коопераційних досліджень при національних університетах
Розвинуті країни Північної Америки		
Канада Кластерна стратегія. Національна інноваційна політика		

1	2	3
	Кластер біотехнологічний, інформаційно-телекомунікаційний, високих технологій, мультимедійний, виноробний, харчової промисловості	Федеральна влада. Регіональні структури управління. Муніципальні органи влади. Органи місцевого самоврядування. Національна дослідна рада. Федеральне агентство з науково-дослідного розвитку. Агентства регіонального розвитку (управляючі компанії при уряді провінцій). Комісія з ініціювання формування кластерів. Наукові центри та університети
США Національна програма розвитку інноваційних кластерів	Інноваційні кластери, що беруть участь у глобальній конкуренції	

Наведена характеристика досвіду країн, що обрали національну модель кластеризації економіки, свідчить, що у цей процес залучається широке коло учасників, серед яких державні та регіональні органи влади, дослідні й консультативні установи, фінансові структури, інвестиційні фонди, індивідуальні винахідники, інноваційні фонди, рекрутингові агенції, суспільні організації, виробничі підприємства та ін. Суттєву роль у процесах розвитку кластероутворення набули апробовані інструменти підтримки, що містять у собі: пряме фінансування (субсидії, позики), надання позик, у тому числі без виплати відсотків, цільові дотації на науково-дослідні розробки, створення фондів впровадження інновацій, зниження або відстрочка державних мит для індивідуальних винахідників, безкоштовне ведення діловодства та патентне повірвання за заявками індивідуальних винахідників.

Сприятливі умови розвитку процесів кластероутворення сформували специфічну форму взаємодії кластерних ініціатив. Відміною особливістю кластера стає активна взаємодія за умов поширення інституційного наповнення, близька концентрація від потенціалу, спеціалізація у визначеній галузі, наукове забезпечення, наявність умов для кооперації приватного бізнесу та органів влади, достатня кількість учасників та їх співробітництво в умовах конкуренції.

Як визначення можливостей і формування ключових інтересів у масштабі національної економіки слід виділити й систематизувати найбільш масштабні напрями інноваційної складової, що вже апробовані низкою країн та отримали визнання. Аналіз закордонного досвіду підтримки процесів розвитку кластероутворення дозволив зробити висновок, що позитивні тенденції мають місце в разі застосування послідовної програми дій, що спрямовані на дослідження, аналіз регіону або галузі, залучення широкого кола спеціалістів, що визначають перспективи та ризики, надання пропозицій щодо впровадження програм кластерного розвитку (рис. 2).

Прийнята система послідовних дій та заходів надала закордонним країнам можливість прискорити процеси інноваційного розвитку та отримати низку позитивних зрушень:

- ✦ *по-перше*, досягнути високого рівню розвитку і взаємозв'язку між пов'язаними інститутами, галузями, що поновило ринкові відносини та посприяло побудові ефективної конкуренції;
- ✦ *по-друге*, за умов активізації державної політики сформувати національні інноваційні системи, що сприяють залученню кваліфікованих кадрів;
- ✦ *по-третє*, наростити ефективність виробництва продукції з високою доданою вартістю, отримання активних інновацій секторах, що відчували нестачу природних ресурсів;
- ✦ *по-четверте*, забезпечити перспективні ринкові ніші та інвестиційні проекти, що підкріплюються підприємницькими розрахунками та ефективною промисловою політикою.

Такий досвід став суттєвим прикладом для економічної системи України, оскільки в нинішній час вже простежується певний прогрес. З 1998 р. реалізується програма «Поділля Перший», у рамках якої створено регіональні кластери: швейні, сільськогосподарські та переробні підприємства, будівельні компанії. Значним поштовхом для активного функціонування кластерів у регіонах стало прийняття низки нормативних документів у системі державного управління. Починаючи з 2003 р., відбулися позитивні зрушення, що простежуються у прийнятті відповідних Постанов Кабінету Міністрів України, які визначають доцільність та перспективи впровадження кластерної концепції, таких як: «Про схвалення Державної програми розвитку промисловості 2003 – 2011 рр.», що передбачала розробку та впровадження моделі кластерної організації промисловості в межах територіального устрою [5]; «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р.», що акцентує увагу на створення науково-виробничих кластерів [6]; «Про затвердження державної цільової економічної програми створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009 – 2013 рр.», що передбачала створення за участю місцевих органів виконавчої влади інноваційно-технологічних кластерів [7]; Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення концепції кластеризації економіки України» (лист від 05.02.2009 р.), що передбачав створення кластерів у наукоємних і високотехнологічних галузях [8].

Рис. 2. Узагальнена послідовність заходів, що спрямовані на поширення процесів розвитку кластероутворення

Разом із тим, слід акцентувати увагу на тому, що наявні регуляторні заходи в умовах національної економіки ще не набули досконалого та системного характеру. Залишаються невизначеними критерії ідентифікації кластерів, принципи їх створення, пріоритетні сфери застосування підходів розвитку територій. Тому в українській практиці процеси підтримки кластероутворення мають враховувати вже апробований досвід закордонних країн і розширювати такі управлінські напрями:

- ✦ інституалізація відносин між учасниками кластерних ініціатив, що структурує партнерські відносини та удосконалює взаємозв'язок між ними;
- ✦ поглиблення кооперації на рівні «бізнес – галузь – наука», що забезпечить зниження трансакційних витрат і приведе до зростання економічної ефективності галузі або регіону;
- ✦ прийняття моделі використання регіональних ресурсів у системі кластерних відносин і взаємозв'язків, що оптимізує використання виробничих, технологічних, кадрових і матеріальних ресурсів;
- ✦ контроль держави у питаннях використання наукових розробок та їх результатів, що дозволить отримати ефект синергії та уніфікації підходів у різноманітних сферах (логістика, інжиніринг, інформаційні технології, кадровий менеджмент та ін.);
- ✦ підтримка і стимулювання інформаційної діяльності, інформаційних ринків, що посприє отриманню нового рівня інформаційної економіки та поширить можливість передачі трансферу технологій;
- ✦ вивчення та адаптація досвіду підтримки кластерів у сфері послуг (інформаційна, рекрутин-

гова, консалтингова діяльність), що збільшить можливості створення нових форм господарювання й удосконалив інфраструктурне наповнення регіону.

ВИСНОВКИ

Дослідження світового досвіду підтримки розвитку процесів кластероутворення дозволило виокремити найбільш значущі сторони, що тривалий час застосовуються у системі державного та регіонального управління. Підбиваючи підсумки, слід узагальнити, що, незважаючи на національні, культурні та територіальні особливості, у світовій практиці простежується загальна система підтримуючих і стимулюючих дій. Переважно до таких дій належать: систематичне дослідження особливостей функціонування кластерів, змін ринкових тенденцій; прийняття управлінських рішень у бік сучасних вимог ринку; формування положень кластерного аналізу та створення на їх основі стратегічних рекомендацій щодо поліпшення бізнес-клімату в структурі кластерних ініціатив; поширення горизонтальних і вертикальних зв'язків, сприяння розвитку співробітництва між місцевими та регіональними партнерами, приватними й державними структурами; залучення у процес кластеризації підприємств та установ інфраструктури, що надають торгові, юридичні, аудиторські, рекрутингові, маркетингові, інформаційні, освітні та науково-дослідні послуги; формування та поширення єдиного інформаційного простору шляхом взаємодії між головними організаціями та супутніми учасниками; моніторинг і виявлення основних проблем розвитку кластерних ініціатив, диверсифікація ключових підприємств кластера.

Накопичений досвід стає підґрунтям для вітчизняної системи регіонального менеджменту. Удосконалення

вітчизняної політики підтримки розвитку кластерів набуває роль катализатора у зростанні успішності та підвищенні конкурентоспроможності регіонів. Поширення кластерної взаємодії здатне досягати максимального успіху в разі суміщення дослідної кооперації (між компаніями та університетами та спрямована на розробку і впровадження сумісних наукоємних проектів) і технологічної кооперації (між фірмами з метою полегшення та прискорення процесів виробництва, надання послуг). За умов синергетичного ефекту та інтеграції формується ланцюжок масового успіху ведення бізнесу, підвищуються галузеві результати, зростають ринкові сегменти, стимулюється попит і пропозиція на вітчизняні товари та послуги. ■

ЛІТЕРАТУРА

- 1. Гринів Л. В.** Кластерний аналіз конкурентоспроможності підприємств / Л. В. Гринів // 36. наук. праць «Моделювання регіональної економіки». – Івано-Франківськ: Плай, 2006. – № 1 (7). – С. 3 – 15.
- 2. Гудзь М. В.** Кластерний підхід до реалізації стратегії ефективного використання потенціалу курортно-рекреаційних територій / М. В. Гудзь // Прометей. Регіональн. зб. наук. праць з економіки. – 2010. – Вип. 1 (31). – С. 246 – 250.
- 3. Гуренко А. В.** Роль та місце ринкової інфраструктури у формуванні кластерів / А. В. Гуренко // 36. наук. праць Східно-українського нац. ун-ту ім. Володимира Даля «Часопис економічних реформ». – Луганськ, 2013. – С. 52 – 58.
- 4. Захарченко В. И.** Кластерная форма территориально-производственной организации / В. И. Захарченко, В. Н. Осипов. – Ч. 2. Повышение региональной конкурентоспособности на основе кластерного подхода. – Одеса : Фаворит, 2010. – 236 с.
- 5.** Постанова Кабінету Міністрів України «Про схвалення Державної програми розвитку промисловості 2003 – 2011 рр.» № 1174 від 28.07.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
- 6.** Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р.» № 1001 від 21.07.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
- 7.** Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження державної цільової економічної програми створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009 – 2013 рр.» № 447 від 14.05.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
- 8.** Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції кластеризації економіки України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
- 9. Руднева П. С.** Опыт создания структурных кластеров в развитых странах / П.С. Руднева // Экономика региона. – 2007. – № 18. – Ч. 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://journal.vlsu.ru>
- 10. Соколенко С. И.** Производственные системы глобализации. Сети. Альянсы. Партнерство. Кластеры: украинский контекст / С. И. Соколенко. – К. : Логос, 2002. – 357 с.
- 11. Фінагіна О. В.** Кластери в системі стратегії і тактики розвитку регіону: монографія / О. В. Фінагіна, Л. В. Батченко, А. В. Гуренко та ін. – Донецьк : «ВІК», 2013. – 287 с.
- 12. Porter M.** Clusters and new economics of competition / M. Porter // Harvard Business Review. – 1998. – Nov. Dec. – P. 77 – 90.
- 13. Enright M.** The Geographical Scope of Competitive Advantage / M. Enright // Stuck in the region? Changing Scales for region Identity / Ed. by E. Dirven, J. Groenewegen van Hoof. – Utrecht, 1993. – P. 87 – 102.

Науковий керівник – Фінагіна О. В., доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри економічної теорії та банківської справи Черкаського державного технологічного університету

REFERENCES

- Enright, M. "The Geographical Scope of Competitive Advantage". In *Stuck in the region? Changing Scales for region Identity*, 87-102. Utrecht, 1993.
- Finahina, O. V. et al. *Klastery v systemi stratehii i taktyky rozvytku rehionu* [Clusters in the system of strategy and tactics development]. Donetsk: VIK, 2013.
- Gudz, M. V. "Klasternyi pidkhdid do realizatsii stratehii efektyvnoho vykorystannia potentsialu kurortno-rekreatsiinykh terytorii" [The cluster approach to implement the strategy effectively use the potential of the resort and recreational areas]. *Prometei*, no. 1 (31) (2010): 246-250.
- Hurenko, A. V. "Rol ta mistse rynkovoї infrastruktury u formuvanni klasteriv" [The role and place of market infrastructure in the formation of clusters]. *Chasopys ekonomichnykh reform* (2013): 52-58.
- Hryniv, L. V. "Klasternyi analiz konkurentospromozhnosti pidpriemstv" [Cluster analysis of the competitiveness of enterprises]. *Modeliuvannia rehionalnoi ekonomiky*, no. 1 (7) (2006): 3-15.
- [Legal Act of Ukraine] (2006). <http://zakon.rada.gov.ua>
- [Legal Act of Ukraine] (2008). <http://zakon.rada.gov.ua>
- [Legal Act of Ukraine]. <http://zakon.rada.gov.ua>
- [Legal Act of Ukraine] (2003). <http://zakon.rada.gov.ua>
- Porter, M. "Clusters and new economics of competition". *Harvard Business Rev.*, November-December (1998): 77-90.
- Rudneva, P. S. "Opyt sozdaniia strukturnykh klasterov v razvitykh stranakh" [The experience of creating structural clusters in developed countries]. <http://journal.vlsu.ru>
- Sokolenko, S. I. *Proizvodstvennye sistemy globalizatsii. Seti. Aliansy. Partnerstvo. Klasteri: ukraïnskiy kontekst* [Production systems globalization. Network. Alliances. Partnership. Clusters: Ukrainian context]. Kyiv: Logos, 2002.
- Zakharchenko, V. I., and Osipov, V. N. "Povyshenie regionalnoy konkurentospromozhnosti na osnove klasterного podkhoda" [Increase regional competitiveness through the cluster approach]. In *Klasternaia forma territorialno-proizvodstvennoy organizatsii*. Odesa: Favorit, 2010.